

Bij het emeritaat van de vossenjager Bart Besamusca

HANS RIJNS

Afb. 1.

Op woensdag 25 januari 2023 ging Bart Besamusca (afb. 1), met emeritaat. Hij deed dit met een afscheidscollege ‘Middeleeuwse literatuur in meertalig Vlaanderen’, een receptie in het Academiegebouw in Utrecht en een groot feest in de Houtzaagmolen De Ster, eveneens in Utrecht. Bart heeft tijdens zijn loopbaan als universitair docent, later als universitair hoofddocent en vanaf begin 2016 als hoogleraar Middelnederlandse Letterkunde tot 1500 naast zijn veelomvattende studies en publicaties over

Arthurverhalen ook veel gepubliceerd over *Van den vos Reynaerde*. Hij was de opvolger van Paul Wackers, die eind 2015 met emeritaat ging. Opdat wij zijn inspanningen voor het Reynaertonderzoek niet vergeten, volgt hier een persoonlijk overzicht, niet in de laatste plaats omdat ik veel aan Bart heb te danken.

Aan hem heb ik zeer goede herinneringen en dank ik zowat mijn schrijversbestaan sinds hij ons (mij) kennis liet maken met Reynaert de vos in het vroege voorjaar van 1996 tijdens de cursus ‘Reynaert de vos en Gerrit Komrij’. De cursus was door hem samen met André Bouwman opgezet om Gerrit Komrij te begeleiden bij zijn voornemen om een bewerking van de *Reynaert* uit te geven. Wellicht werd de dichter te veel in beslag genomen door andere zaken want het is bij dit voornemen gebleven.

Mijn belangstelling voor de *Reynaert* was echter gewekt, vooral toen ik in het *Commentaar* van Lulofs bij zijn kritische editie uit 1985 las dat Hellinga in zijn artikel *Het laatste woord is aan Firapeel* (1958-1959)¹ vermoedde dat Cuwaert ‘homoseksuele betrekkingen met [...] honden onderhield’.² Daar wou ik natuurlijk het fijne van weten. Ik wilde met dit onderwerp afstuderen, maar het groene licht kreeg ik van Bart pas als ik ook andere obscene en scabreuze passages bij mijn onderzoek zou betrekken omdat illustere voorgangers al ruime aandacht aan dit onderwerp hadden besteed.

Tijdens het verzamelen van allerlei gegevens uit de rijke Reynaerttraditie genoten wij van de scabreuze passages en het bier onder het toezien oog van de Heilige Maagd (een Mariabeeldje in het toenmalige eet- en dranklokaal De Reünie aan ‘t Wed in Utrecht). Zij kneep een oogje dicht, wat resulteerde in een doctoraalscriptie met twaalf dubbelzinnige hetero- en homo-erotische passages in de *Reynaert* in handschriften en drukwerken en de adaptaties in de loop der eeuwen.³ Over die resultaten heb ik twee grote artikelen geschreven in *Tiecelijn*, welbekend bij Bart (hij heeft een abonnement op *Tiecelijn*).⁴

Na mijn afstuderen in 1999 besloot ik een naslagwerk samen te stellen van de gedrukte Nederlandse Reynaertdrukken na 1500 t/m 1700, de opvolger van de standaarduitgave van Hellinga uit 1952, wat mij de bijnaam van de Tweede Hellinga opleverde. Als zodanig stelde Trude Gielen, de vrouw van de Hulsterse huisarts en Reynaertverzamelaar Wim Gielen (1935-2010), tijdens een receptie in de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag mij voor aan Lotte Hellinga, de weduwe van W.Gs Hellinga (1908-1985). Zij vroeg of ik een plek wist voor de Reynaertpapieren van haar man.⁵ Bart, die ook bij die gelegenheid aanwezig was, zei dat hij de documenten kon ophalen in Londen, hij moest er toch naar toe, en deze aan André Bouwman kon geven. De papieren berusten nu in de bibliotheek van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde in Leiden.⁶

Afb. 2.

Bij mijn onderzoek miste ik een dergelijk naslagwerk. Ook hierbij heeft Bart, en later ook Paul Wackers, mij uitstekend geholpen. Hij zorgde o.a. voor een ruime subsidie (van 3000 euro) voor een reis naar

de Huntington Library in San Marino (voorstad van Los Angeles) in Californië, omdat ik alle werken die ik opnam in die editie in ‘autopsie’ moest beschrijven (zo leer je nog eens wat), een waar cadeautje. In de Huntington Library berust de enige bekende compleet overgeleverde Reynaertdruk van Van der Meer (Delft 1485). Afwijkingen in Van der Meer ten opzichte van Leeu 1479 heb ik opgenomen in mijn boek *De gedrukte Nederlandse Reynaerttraditie* (Hilversum 2007).⁷

Voor de publicatie van mijn diplomatische en synoptische uitgave wist hij bij de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek 11.000 euro los te peuten, waardoor de uitgeverij Verloren in Hilversum een prachtig boek in oblongformaat kon afdrukken. (afb. 2)

Tijdens de presentatie in 2007 in het stadhuis in Sint-Niklaas maakte Bart kennis met Marcel Ryssen (1927-2020), de medeoprichter en toenmalige voorzitter van het Reynaertgenootschap. Ryssen declameerde toen op mijn verzoek een gedeelte uit *Van den vos Reynaerde* voor mijn familie, vrienden en collega’s die de presentatie wilden bijwonen. Voor die gelegenheid had ik een touringcar gehuurd, waar ook Bart te gast was, een waar schoolreisje. Marcel Ryssen vertelde met een West-Vlaams accent de passage waarin de brief aan de koning, de kop van Cuwaert, tevoorschijn kwam uit de pelgrimstas op een zodanige authentieke manier dat Bart hem aanmaande het hele verhaal op te nemen en uit te geven op cd. In 2010 was het zover. Bart wordt in het begeleidend schrijven genoemd.

Een speciale vermelding verdient het naslagwerk *Reynaert in tweevoud* (Amsterdam 2002) dat Bart samen met André Bouwman en Paul Wackers publiceerde. Met Bouwman verzorgde hij deel I *Van den vos Reynaerde*. Naar aanleiding van deze uitgave werd hij samen met André Bouwman tijdens de pinkstermaandag in 2012 opgenomen als ridder in de Orde van de Vossenstaart.⁸ Bij die gelegenheid mocht ik op verzoek van Rik Van Daele de laudatio voor Bart uitspreken, hetgeen ik met genoegen en de nodige humoristische schimpscheuten heb gedaan.

Reynaert in tweevoud heb ik regelmatig geraadpleegd bij het maken van menig artikel voor *Tiecelijn*. Sinds 1999 publiceer ik in dit periodiek en later jaarboek van het Reynaertgenootschap, aanvankelijk als medewerker en later, na enige aarzeling, als redactielid tot op heden. Ik telde op mijn website meer dan vijftig publicaties.⁹ Ook was Bart samen met André Bouwman betrokken bij de Engelse uitgave *Of Reynaert the Fox* (2009). Hun vertaling vanuit het Middelnederlands voor de Engelse vertaling door Thea Summerfield is opgenomen in de twintigste jaargang van *Tiecelijn* uit 2007.¹⁰ Over deze publicatie heb ik in 2010 een uitgebreide recensie geschreven.¹¹

Als Bart mij in 1996 niet op dit fenomenale werk uit de dertiende eeuw had gewezen, was ik nooit tot over mijn oren in de Reynaertstudie betrokken geraakt en had ik geen kennis gemaakt met de sympathieke Vlaamse redactie van *Tiecelijn*. Zeer avontuurlijke gevolgen van zijn initiatief in 1996 waarvoor ik hem nog steeds dankbaar ben.

NOTEN

1 W.Gs Hellinga, *Het laatste woord is aan Firapeel*, in: *Maatstaf*, 6 (1958-1959), p. 353-373.

2 F. Lulofs, *Van den vos Reynaerde, de tekst kritisch uitgegeven, met woordverklaring, commentaar en tekstkritische aantekeningen door dr. F. Lulofs Hoogleraar aan de Rijksuniversiteit te Groningen met een ten geleide van dr. W.P. Gerritsen Hoogleraar aan de Rijksuniversiteit te Utrecht*, Groningen, 1985, tweede verbeterde oplage (eerste uitgave 1983), p. 207 en 274.

3 De bewerkingen van *Vdvr* in de loop der eeuwen heb ik uitgebreid behandeld in mijn niet gepubliceerde doctoraalscriptie *Of hi den credo niet en wel las. Obscene en scabreuze dubbelzinnigheden in Van den vos Reynaerde*, Utrecht/Leiden, juni 1999.

Wie belangstelling heeft voor de scriptie kan deze bestellen: hansrijns@planet.nl.

4 'Of hi den credo niet en wel las', in: *Tiecelijn*, 12 (1999):

https://www.dbnl.org/tekst/_tie002199901_01/_tie002199901_01_0037.php#3.

'Het Cuwaertmotief. Sodomie in de *Reynaert?*', in: *Tiecelijn*, 19 (2006).

5 Reinaerdiana: aantekeningen, documentatie en correspondentie van W. Hellinga betreffende *Van den vos Reynaerde*. Vervaardigd en ontvangen in verband met zijn synoptisch-diplomatische editie, gepubliceerd in 1952, en een nooit verschenen vervolgdeel.

6 https://www.dbnl.org/tekst/_tie002201601_01/_tie002201601_01_0005.php.

7 Een tweede incompleet exemplaar berust in de Stadtbibliothek in Lübeck.

Het is zwaar beschadigd door oorlogsgeweld. Rijns, *De gedrukte Nederlandse Reynaerttraditie*, Hilversum, 2007, p. XXIII.

8 Orde van de Vossenstaart stopt (Kruike) | *Het Nieuwsblad*, 30 mei 2012.

9 www.rijnsendereynaert.nl.

10 André Bouwman en Bart Besamusca, 'Over de vos Reynaert. Een prozavertaling van *Van den vos Reynaerde*', in: *Tiecelijn*, 20 (2007), p. 106-140. https://www.dbnl.org/tekst/_tie002200701_01/_tie002200701_01_0007.php#8.

11 https://www.dbnl.org/tekst/_tie002201001_01/_tie002201001_01_0024.php#24.